

Garlicka, Aleksandra

Stan retrospektywnej bibliografii tytułów czasopism i bibliografii opracowań historyczno-prasowych

---

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 20/4, 69-77

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDRA GARLICKA

STAN RETROSPEKTYWNEJ BIBLIOGRAFII TYTUŁÓW CZASOPISM
I BIBLIOGRAFII OPRACOWAŃ HISTORYCZNO-PRASOWYCH

Polska była jednym z pierwszych krajów w Europie, w którym 120 lat temu objawiła się idea podsumowania ówczesnego dorobku czasopiśmienniczego cyklem artykułów Karola Estreichera pt. *Ruch książkowy i dziennikarski w Galicji i w innych prowincjach Polski przed rokiem 1849*. W cyklu tym ukazała się także *Tablica pism czasowych, roczników i pism zbiorowych*, obejmująca polskie piśmiennictwo periodyczne w kraju i na emigracji do 1859 r. włącznie¹.

Wiek XIX dopiero przyniósł społeczne uświadomienie roli czasopiśmiennictwa. W ślad za nim poszło kolekcjonowanie czasopism, a następnie ich rejestracja bieżąca i historyczna, także rejestracja zawartości. Wszystko to dokonało się na ziemiach polskich w połowie stulecia. W 1847 r. Hipolit Skimborowicz zamieścił w „Przeglądzie Naukowym” *Krótki przegląd przedmiotów*, zawartych w tym piśmie za okres ostatnich pięciu lat — pierwszą bibliografię zawartości czasopisma. Od 1862 r. zaczęło ukazywać się w Krakowie specjalistyczne czasopismo bibliograficzno-krytyczne „Ruch Literatury Polskiej” — był to początek bieżącej rejestracji tytułów prasowych i początek specjalistycznego periodycznego piśmiennictwa bibliograficznego, kontynuowanego potem m.in. przez „Przewodnik Bibliograficzny” Wisłockiego, przez „Książkę” oraz „Bibliografię Polską”. Rejestrację retrospektywną zapoczątkował K. Estreicher w 1860 r. wspomnianym na wstępie cyklem artykułów. Jego prace w tej dziedzinie ukoronowane zostały *Bibliografią polską*, której część pierwsza wydana w 1870 r. (stulecie XIX; t. 1, s. 240—266), uzupełniona w 1881 (dopełnienie A—O; t. 6, s. 134—141), oraz jej wydanie drugie z 1962, uzupełnione przez wnuka Karola Estreichera (t. 3, s. 285—494), stanowią ciągle niezastąpione kompendium bibliograficzne czasopiśmiennictwa krajowego i emigracyjnego do 1900 r. włącznie.

---

¹ K. Estreicher: 1) *Ruch książkowy i dziennikarski w Galicji i w innych prowincjach Polski przed rokiem 1849*; 2) *Tablica pism czasowych, roczników i pism zbiorowych...*, „Dodatek Tygodnika do »Gazety Lwowskiej«”, 1860, nr 6, 9—13.

Przełom XIX i XX w. przyniósł także pierwsze bibliografie specjalistyczne i regionalne².

W dwudziestolecu międzywojennym na pierwszym Zjeździe Bibliotekarzy Polskich we Lwowie w 1928 r. wśród wielu innych znalazły się postulaty opracowania bibliografii polskiej wieku XX (do 1925 r.), w tym czasopism, zorganizowania bieżących bibliografii specjalistycznych przy czasopismach różnych dziedzin oraz zorganizowania publikacji zawartości czasopism. Rzeczywiście w okresie tym udało się rozwiązać problem bieżącej bibliografii druków, także periodycznych. Przygotowywana przez Jana Muszkowskiego kontynuacja „Estreicherów”, doprowadzona do litery R, a więc obejmująca i czasopisma, uległa zniszczeniu w 1944 r.³ W dziedzinie interesującego nas tematu rzeczywistym dorobkiem okresu dwudziestolecia stały się bibliografie specjalistyczne: Stanisława Zielińskiego *Bibliografia czasopism polskich za granicą* (1935), Żanny Kormanowej *Materiały do bibliografii druków socjalistycznych na ziemiach polskich w latach 1866—1918* (wyd. I: 1935) i Zofii Zaleskiej *Czasopisma kobiece w Polsce* (1938).

Ten nurt specjalistyczno-terytorialny dominował także po II wojnie światowej. O bibliografiach regionalnych rejestrujących polskie piśmiennictwo periodyczne w ujęciu historycznym pisałam w odrębnym artykule⁴, wskazując, że rejestracją bibliograficzną została objęta większość terytoriów polskich, z wyjątkiem okręgu centralnego, tj. Mazowsza i Warszawy. Wartość tych bibliografii jest nierówna. Bywają katalogi, zestawienia bibliograficzne i bibliografie w pełnym tego słowa znaczeniu. Do najlepszych opracowań rejestrujących polskie piśmiennictwo krajowe należą niewątpliwie (podaję w kolejności chronologicznej ich powstawania) *Bibliografia czasopism pomorskich* pod redakcją Henryka Baranowskiego⁵, Andrzeja Pilcha *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848—1920*⁶, Marii Przyweckiej-Sameckiej i Jana Reitera *Bibliografia polskich czasopism śląskich*⁷, Władysława Chojnackiego *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziemi Zachodnich i Północnych 1530—*

² F. Kucharzewski, *Czasopiśmiennictwo techniczne polskie przed rokiem 1875*, Warszawa 1904, odb. z „Przeglądu Technicznego”; S. Karwowski, *Czasopisma wielkopolskie*, cz. 1: 1796—1859, Poznań 1908, odb. z „Dziennika Poznańskiego”.

³ J. Korpała, *Dzieje bibliografii w Polsce*, Warszawa 1969, s. 220.

⁴ A. Garlicka, *Bibliografia prasy polskiej pod względem terytorialnym*, „Studia Źródłoznawcze”, t. XVI, s. 199—206.

⁵ *Bibliografia czasopism pomorskich. Województwo bydgoskie*, pod red. H. Baranowskiego, Toruń 1960.

⁶ A. Pilch, *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848—1920*. (Materiały do bibliografii), „Studia i Materiały z Dziejów Śląska”, t. 3: 1960, s. 451—492.

⁷ M. Przywecka-Samecka, J. Reiter, *Bibliografia polskich czasopism śląskich (do 1939 roku)*, Wrocław 1960.

1939⁸, Stanisławy Darłakowej *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*⁹, Wiesławy Kaszubiny *Bibliografia prasy łódzkiej 1863—1944*¹⁰, Lucyny Gołębskiej *Bibliografia czasopism płockich 1810—1966*¹¹, Andrzeja Romanowa *Bibliografia prasy polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku*¹², Zofii Semrau o czasopiśmiennictwie poznańskim¹³, Aliny Gromek o prasie lubelskiej¹⁴.

W 1976 r. nakładem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ukazała się w skromnym nakładzie czterotomowa reedycja *Bibliografii czasopism polskich wydanych poza granicami kraju*¹⁵ — trud wieloletniej pracy Jana Kowalika. Zapowiadana od dawna, stała się ewenementem bibliograficznym, a równocześnie znakomitą, doskonale wzbogaconą w stosunku do swej poprzedniczki kontynuacją opracowanej przed wojną bibliografii Zielińskiego. Stało się więc paradoksem, że w pierw niżli krajowa opracowana została — niemal w całości, bo istnieje tylko czteroletnia luka między 1935 r. a wrześniem 1939 — polska prasa emigracyjna.

Skoro już mowa o czasopiśmiennictwie wydanym poza granicami kraju, przyznać trzeba, że lata powojenne przyniosły wiele zestawień historyczno-bibliograficznych, obrazujących dzieje prasy polskiej w poszczególnych krajach. I tak w ostatnich latach ukazały się: zestawienie Andrzeja Paczkowskiego o prasie polskiej we Francji¹⁶, Ireny Paczyńskiej o czasopiśmiennictwie polskim w Austrii¹⁷, cykl Jerzego Myślińskiego dotyczący prasy polskiej na Białorusi, Litwie Radzieckiej, w Czechosłowacji¹⁸,

⁸ W. Chojnacki, *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziemi Zachodnich i Północnych 1530—1939*, Warszawa 1966.

⁹ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Rzeszów 1966.

¹⁰ W. Kaszubina, *Bibliografia prasy łódzkiej 1863—1944*, Warszawa 1967.

¹¹ *Bibliografia czasopism płockich 1810—1966*, oprac. L. Gołębska pod kier. C. Gutrego, cz. 1 i 2, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” (dalej RHCP), t. IX: 1970, z. 1—2.

¹² A. Romanow, *Bibliografia prasy polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku (1920—1939)*, „Rocznik Gdański”, t. 36: 1977.

¹³ Z. Semrau, *Czasopisma poznańskie. Zestawienie tytułów i krótka charakterystyka*, „Kronika Miasta Poznania”, 1958, nr 1—2, 4; 1962, nr 3.

¹⁴ A.K. Gromek, *Bibliografia prasy lubelskiej (1800—1939)*, „Studia i Materiały Lubelskie”, t. 6: 1972.

¹⁵ J. Kowalik, *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami kraju od września 1939*, t. 1—4; Lublin 1976.

¹⁶ A. Paczkowski, *Prasa polska we Francji (1918—1940)*, RHCP, t. VIII: 1969, z. 4.

¹⁷ I. Paczyńska, *Czasopiśmiennictwo polskie w Austrii do 1934 r.*, [w:] *Połacy w Austrii. Materiały międzynarodowego sympozjum naukowego na Uniwersytecie Jagiellońskim 20—23 maja 1975*, Kraków 1976.

¹⁸ J. Myśliński: 1) *Prasa w języku polskim na Białorusi Rosyjskiej (1921—1941). Charakterystyka bibliograficzna i przegląd zawartości*, RHCP, t. XI: 1972, z. 1; 2) *Prasa w języku polskim na Litwie Radzieckiej 1940—1966*, tamże, t. VII: 1968, z. 2; 3) *Prasa polska w Czechosłowacji w latach 1935—1968. Przegląd bibliograficzny*, tamże, t. IX: 1970, z. 3.

cykl opracowań Władysława i Wojciecha Chojnackich dotyczący czasopiśmiennictwa wśród wychodźstwa polskiego w Westfalii i Nadrenii¹⁵, rejestracja prasy polskiej w Rosji i w ZSRR²⁰, sporządzona przez Andrzeja Ślisza, Zygmunta Łukawskiego i Jarosława Daszkiewicza; w okresie powojennym ukazały się też m.in. zestawienia prasy polskiej w Kanadzie i w Australii²¹.

W powojennym 35-leciu pojawiło się wiele różnej wartości retrospektywnych bibliografii specjalistycznych — fachowych, problemowych, środowiskowych i chronologicznych. Opracowane zostały pod względem historyczno-bibliograficznym czasopisma wiejskie²² i wojskowe²³, spółdzielcze²⁴ i ruchu zawodowego²⁵, rolnicze²⁶, medyczne²⁷ i naukowe²⁸, muzyczne²⁹, teatralne³⁰ i fotograficzne³¹. Zbibliografowana została prasa niektórych przełomowych okresów w historii naszego kraju; dotyczy to szczególnie okresu powstania styczniowego³², września 1939³³ i II wojny światowej³⁴.

¹⁵ W. Chojnacki, *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530—1939*, Warszawa 1966.

²⁰ A. Ślisz, *Prasa polska w Rosji w dobie wojny i rewolucji 1915—1919*, Warszawa 1968; Z. Łukawski, *Bibliografia prasy polskiej w Rosji w latach 1917—1920*, „Prasa Współczesna i Dawna”, 1958, nr 3; J. Daszkiewicz, *Prasa polska na Ukrainie Radzieckiej. Zarys historyczno-bibliograficzny 1918—1950*, RHCP, t. V: 1966, z. 2.

²¹ W. Turek, *The Polish-Language Press in Canada 1848—1957. Its History and a Bibliographical List*, Toronto 1962; M. Gilson, J. Zubrzycki, *The foreign Language Press in Australia 1848—1964*, Canberra 1967.

²² I. Turowska-Barowa, *Polskie czasopisma o wsi i dla wsi od XVIII w. do 1960. Materiały bibliograficzno-katalogowe*, Warszawa 1963.

²³ *Centralny katalog polskich czasopism wojskowych*, oprac. R. Hancko i Z. Rutkowski, Warszawa 1968.

²⁴ H. Trocka i J. Reiner, *Polskie czasopiśmiennictwo spółdzielcze 1874—1958. Bibliografia*, Warszawa 1962.

²⁵ L. Hass, *Czasopiśmiennictwo polskiego ruchu zawodowego w latach 1918—1939. Wykaz ważniejszych czasopism legalnych*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 10: 1974.

²⁶ S. Antoniewski, *Zarys bibliografii polskiego czasopiśmiennictwa rolniczego i pokrewnego na ziemiach polskich za okres 200 lat (1755—1955)*, Warszawa 1960.

²⁷ T. Ostrowska, *Polskie czasopiśmiennictwo lekarskie w XIX w. 1800—1900. Zarys historyczno-bibliograficzny*, Warszawa 1973.

²⁸ H. Więckowska, *Zarys czasopiśmiennictwa naukowego w Polsce*, „Studia i Materiały do Dziejów Nauki Polskiej”, 1966. Seria E.

²⁹ *Bibliografia polskich czasopism muzycznych*, red. T. Strumiłło, t. 1—19, 1955.

³⁰ S. Straus, *Bibliografia tytułów czasopism teatralnych*, Wrocław 1953.

³¹ M. Szulc, *Materiały do historii fotografii polskiej*, Wrocław 1963.

³² *Prasa tajna z lat 1861—1864*, red. S. Kieniewicz, S. Miller, cz. 1—3, Wrocław 1966, 1969, 1970.

³³ E. Cytowska, *Polska prasa we wrześniu 1939 r. Przegląd informacyjny*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” (dalej: KHPP), 1978, nr 3, s. 115—118.

³⁴ L. Dobroszycki: 1) *Centralny katalog prasy konspiracyjnej*, Warszawa

Poczyniono też znaczne postępy wokół bibliografii czasopism wydawanych przez grupy narodowościowe na ziemiach polskich. Przyczynili się do tego Tadeusz Kowalak w zakresie prasy niemieckiej³⁵ i Marian Fuks w zakresie prasy żydowskiej³⁶. Nie podjęto natomiast żadnych badań bibliograficznych wokół wcale bogatej prasy ukraińskiej w Polsce do 1939 r.

W rezultacie po II wojnie światowej w kraju i na emigracji ukazało się kilkadziesiąt bibliografii retrospektywnych obrazujących dzieje polskiego piśmiennictwa periodycznego, jednakże postulat pełnej bibliografii retrospektywnej czasopism polskich, wysuwany od 1918 r.³⁷, nie został do dziś zrealizowany.

Powstała w 1958 r. Pracownia Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. podjęła trud przygotowania warsztatu, a następnie wydania pełnej bibliografii retrospektywnej tytułów prasowych wydawanych w języku polskim. Zgodnie z pierwotnym zamysłem opracowane zostały 3 części: *Bibliografia prasy polskiej 1944—1948 (Prasa krajowa)* w opracowaniu Jerzego Myślińskiego³⁸, *Bibliografia prasy polskiej 1661—1831* w opracowaniu Jerzego Łojka³⁹, *Bibliografia prasy polskiej 1832—1864* w opracowaniu Bolesława Korczaka⁴⁰.

W miarę jednak posuwania się ku nowszej historii czasopiśmiennictwa polskiego pierwotny zamiar opracowania pełnej bibliografii periodyków, uwzględniającej wszelkie zmiany formalne, okazał się nierealny.

Zamiar ów, zakładający m.in., że wszystkie zachowane czasopisma zostaną opracowane bibliograficznie z autopsji, musiał upaść w stosunku do lat po powstaniu styczniowym wobec dużej liczby tytułów, długich ciągów chronologicznych wielu z nich i znacznego rozproszenia zasobów bibliotecznych. Zestawienie bibliograficzne tytułów za okres 1865—1918, wydane w niewielkim nakładzie, obejmuje 5700 pozycji, nie ukończone

1962; 2) *Prasa jawna dla ludności polskiej w Generalnej Guberni*, Warszawa 1967 (mpis pracy doktorskiej, Bibl. IH PAN); A. Przygoński, *Wykaz konspiracyjnej i powstańczej prasy PPR i organizacji z nią związanych (1939—1945)*, [w:] *Publicystyka konspiracyjna Polskiej Partii Robotniczej 1942—1945*, t. 1, 1961; W. Bartoszewski: 1) *Konspiracyjne czasopiśmiennictwo kulturalne w kraju w latach 1939—1945*, „*Twórczość*”, 1961, nr 10; 2) *Prasa Powstania Warszawskiego. Zarys historyczno-bibliograficzny*, „*Rocznik Warszawski*”, t. 11: 1972.

³⁵ T. Kowalak, *Prasa niemiecka w Polsce 1918—1939. Powiązania i wpływy*, Warszawa 1971.

³⁶ M. Fuks, *Prasa żydowska w Warszawie 1823—1939*, Warszawa 1979.

³⁷ Por. na ten temat. B. Petrozolin-Skowrońska, *Bibliografia — Analiza — Synteza — Warsztat*, „*Przegląd Humanistyczny*”, 1976, nr 8, s. 113; E. Czermarmazowicz, *Stan prac i problemy bibliografii czasopism polskich (1901—1955)*, Warszawa 1978, s. 109—114 (rozdz. „Koncepcje organizacji prac nad retrospektywną bibliografią czasopism polskich”).

³⁸ *Bibliografia prasy polskiej 1944—1948. Prasa krajowa*, oprac. J. Myśliński, Warszawa 1966.

³⁹ *Bibliografia prasy polskiej 1661—1831*, oprac. J. Łojek, Warszawa 1965.

⁴⁰ *Bibliografia prasy polskiej 1832—1864*, oprac. B. Korczak, Warszawa 1968.

jeszcze zestawienie za okres dwudziestolecia międzywojennego zbliża się do liczby 20 000. Wiele z tych czasopism w odróżnieniu od okresu sprzed 1864 r. to tytuły wydawane przez kilkadziesiąt lat, natomiast dotarcie do kompletu pisma, nieraz bardzo rozproszonego, wymagało licznych peregrynacji nawet między stolicami byłych państw zaborczych. Nie lepsza sytuacja okazała się dla okresu dwudziestolecia międzywojennego; zwłaszcza w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości nie była realizowana zasada egzemplarza obowiązkowego, a w odniesieniu do terenów wschodnich nie była ona przestrzegana przez cały okres aż do 1939 r.

Dodać tu trzeba, że system udostępniania czasopism w bibliotekach polskich, zakładający godzinne nieraz czekanie na rocznik czasopisma, które bibliograf ogląda w ciągu 10 minut, a zamówić może nie więcej niż 3 roczniki jednocześnie, utopił na dobrą sprawę ideę retrospektywnej bibliografii czasopism *sensu stricto*. Na marginesie wspomnę, że tylko w bibliotekach wiedeńskich: Uniwersyteckiej i Narodowej dyrekcje zorganizowały mi pracę w ten sposób, że mogłam opracować bibliograficznie do 30 tytułów dziennie. Niestety, nie wszystkie polskie czasopisma znajdują się w Wiedniu.

Wobec tych trudności, niemożliwych do przewyciężenia zwłaszcza dla nielicznego zespołu, odstąpiono od koncepcji właściwej bibliografii i uznano za sprawę pierwszoplanową pełne zestawienie tytułów czasopism, zawierające prócz tytułu informacje o miejscu i czasie ukazywania się, częstotliwości, miejscu przechowywania i ewentualnie statusu prawnego (jeśli pismo było nielegalne). Ukazały się opracowane według tych zasad: *Spis tytułów prasy polskiej 1865—1918*⁴¹, *Dzienniki w języku polskim w Drugiej Rzeczypospolitej*⁴² oraz *Gazety ukazujące się 2—4 razy w tygodniu w Polsce w latach 1918—1939*⁴³. Na ukończeniu jest zestaw tytułów tygodników, dwutygodników i czasopism ukazujących się 3 razy miesięcznie, w przygotowaniu zestawienie miesięczników i kwartalników Drugiej Rzeczypospolitej. Wszystkie te zestawienia obejmują tylko prasę krajową (w odniesieniu do okresów 1832—1864 i 1865—1918 także występującą na terenie państw zaborczych, nie sposób bowiem określić precyzyjnie granic czasopiśmiennictwa krajowego w czasie rozbiorów). Bibliografię prasy emigracyjnej przygotowywał prof. Józef Skrzypek, wobec jednak prac prowadzonych w tym zakresie przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich i ukazania się bibliografii emigracyjnej prasy polskiej J. Kowalika porzucono myśl retrospektywnej rejestracji periodyków polskich wydanych poza granicami kraju.

Wracając do prasy krajowej: dzięki publikacji E. Cytowskiej — za-

⁴¹ *Spis tytułów prasy polskiej 1865—1918*, oprac. A. Garlicka, Warszawa 1978.

⁴² W. Władyka, *Dzienniki w języku polskim w Drugiej Rzeczypospolitej (1918—1939)*. Zestaw tytułów, RHCP, t. XIV: 1975, z. 4.

⁴³ D. Nałęcz, *Gazety ukazujące się 2—4 razy w tygodniu w Polsce w latach 1918—1939*. Zestaw tytułów i charakterystyka statystyczna, KHPP, 1978, nr 2.

wierającej zestawienie prasy polskiej wydawanej we wrześniu 1939, pracom L. Dobroszyckiego — dotyczącym prasy konspiracyjnej i legalnej wydawanej w kraju w latach II wojny światowej, uzupełnionym następnie przez A. Przygońskiego, J. Jarowieckiego⁴⁴, Z.J. Hirsza⁴⁵ i M. Adamczyka⁴⁶, zbliżamy się już dziś do niemal pełnego zestawienia tytułów prasy polskiej. Niemal pełnego, bowiem zawsze z archiwów, zbiorów bibliotecznych, a zwłaszcza prywatnych i materiałów pośrednich, w tym szczególnie wspomnień, wyłaniać się będą nowe tytuły, nie uchwycone przez kartoteki bibliografii i katalogi bibliotek.

Niemniej — jak się wydaje — stworzone zostały w ciągu ostatnich lat dwudziestu podstawy do opracowania pełnej retrospektywnej bibliografii czasopism.

W 1976 r. powstała przy Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej specjalna komórka, której celem jest koordynacja prac wokół pełnej retrospektywnej bibliografii prasy polskiej pomyślanej jako kontynuacja Estreichera, a więc obejmującej polskie piśmiennictwo periodyczne od 1901 do 1955 r. Program prac tej komórki został gruntownie przedstawiony w pracy E. Czermarmazowicz *Stan prac i problemy bibliografii czasopism polskich (1901—1955)*. Z książki tej jednak wynika, że bibliografią objęta ma być całość piśmiennictwa periodycznego (także serie wydawnicze i katalogi) od 1661 do 1955 r. tylko krajowa, nie emigracyjna, z rozbięciem na regiony. Ten „podział dzielnicowy” kraju wynika z przyjętej metody opracowania bibliografii, wedle której czasopisma poszczególnych regionów mają być opisane przez główne biblioteki właściwe dla tego okręgu. Krytykę tego programu przedstawiłam w recenzji pracy E. Czermarmazowicz⁴⁷, zwracając uwagę na nieprecyzyjność pojęcia „prasy krajowej” w okresie rozbiorowym oraz konieczność oparcia przyszłej bibliografii nie tylko na istniejących zasobach bibliotecznych, lecz również na materiałach źródłowych rękopiśmiennych i drukowanych, urzędowych i prywatnych, rejestrujących nie zachowane dziś czasopisma. Dzięki tym właśnie materiałom *Spis tytułów prasy polskiej 1865—1918* zawiera 1/3 czasopism, które po dziś dzień nie trafiły do publicznych zbiorów bibliotecznych.

Wspomnieć też wypada o selektywnej retrospektywnej bibliografii czasopism pomieszczonej w każdym kolejnym tomie *Bibliografii historii Polski*, publikowanej przez Zakład Dokumentacji Instytutu Historii PAN.

Problem bibliografii opracowań historycznoprasowych ma również

⁴⁴ J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939—1945*, Kraków 1980.

⁴⁵ Z. J. Hirsza, *Lubelska prasa konspiracyjna 1939—1944*, Lublin 1968.

⁴⁶ M. Adamczyk, *Kieleckie czasopiśmiennictwo konspiracyjne 1939—1945*, Kielce 1976.

⁴⁷ KHPP, 1979, nr 3, s. 109—110.

długie dzieje. Postulat Stanisława Jarkowskiego zestawienia tematycznego i chronologicznego opracowań dotyczących historii prasy, wysunięty w 1911 r., realizowany był żmudnie, początkowo przez projektodawcę⁴⁸; podjęty na nowo po II wojnie światowej (Halpern)⁴⁹, kontynuowany był w latach następnych próbą zestawienia całościowego⁵⁰. Ostatnio pojawiła się w formie najpełniejszej, jakkolwiek selektywnej, ale za to ułożonej tematycznie, opracowana przez A. Notkowskiego bibliografia pomieszczona na końcu każdego z czterech tomów *Historii prasy polskiej*.

Na uwagę zasługuje przygotowywana obecnie do druku przez Cecylię Gajkowską w Instytucie Badań Literackich pełna, 40-arkuszowa bibliografia opracowań historyczno-prasowych tyczących prasy polskiej do 1939 r., a opublikowanych do 1980 r. włącznie.

Poważnym osiągnięciem ostatniego dziesięcia lat jest *Polska bibliografia adnotowana wiedzy o środkach masowego komunikowania za rok...*, opracowywana w krakowskim zakładzie RSW „Prasa”, a przygotowywana przez Sylwestra Dzikiego. Ukazało się już 15 tomów tego niezwykle pożytecznego wydawnictwa, obejmującego również informacje o publikacjach historycznoprasowych za lata 1965—1979, a redaktor *Bibliografii* planuje wypełnienie luki pomiędzy 1955 a 1964 r.

Niezwykle ważna, wysuwana od pierwszego Zjazdu Bibliotekarzy we Lwowie, jest sprawa zawartości czasopism. Ich powstawanie jest zupełnie nie planowane — na ogół powstają one na potrzeby konkretnej dziedziny wiedzy. *Bibliografię scalonych spisów zawartości czasopism* opublikował w 1953 r. Czesław Gutry⁵¹. Jego praca, tak potrzebna dla wielu dziedzin kultury i nauki, nie znalazła dotychczas kontynuatora. Potrzeby planowej bibliografii zawartości czasopism dla historii kultury polskiej nie trzeba udowadniać. Liczba utopionych w czasopismach nazwisk autorów i artykułów jest ogromna. Opracowanie pełnej retrospektywnej bibliografii zawartości jest wszakże w warunkach polskich utopią, jakkolwiek istnieje wiele nie wykorzystanych możliwości przygotowania bibliografii niektórych periodyków. Mówiłam już o tym na seminarium „Kultura polityczna a prasa” w Oleśnicy w 1977 r.⁵² Należałoby powołać zespół, którego zadaniem byłoby, po pierwsze, uaktualnienie spisu Gutrego, następnie wytypowanie tytułów o priorytetowym znaczeniu. Lista tych periodyków winna być rozesłana do wszystkich ośrodków, instytutów czy wydzia-

⁴⁸ S. Jarkowski: 1) *Literatura dotycząca prasy polskiej. Notatki bibliograficzno-krytyczne*, Warszawa 1911; 2) *Najnowsza literatura o prasie i jej nauce w Polsce*, Warszawa 1930.

⁴⁹ *Materiały do bibliografii dziennikarstwa i prasy w Polsce w latach 1944—1954*, Warszawa 1955.

⁵⁰ A. Garlicka, *Przegląd opracowań prasy polskiej*, Warszawa 1961.

⁵¹ C. Gutry, *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism*, Wrocław 1953.

⁵² L. Smółka, *Rola prasy i czasopiśmiennictwa w kształtowaniu polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, KHPP, 1978, nr 3, s. 125.

łów bibliotekoznawstwa, w których, w formie prac magisterskich, seminaryjnych czy innych mogłyby być wykonane bibliografie zawartości zalecanych tytułów. Należałoby kontynuować w Instytucie Badań Literackich serię zaczęłą w latach 50-tych, kiedy to ukazywały się bibliografie zawartości „Głosu”, „Krytyki”, „Przeglądu Społecznego” i innych. Z punktu widzenia historii najnowszej niezwykle potrzebna jest np. bibliografia zawartości „Robotnika”, „Przeglądu Socjaldemokratycznego”, „Przedświtu”; cenne byłyby też bibliografie „Przeglądu Wszechpolskiego”, „Wiadomości Literackich” i innych. W skład zespołu koordynującego winni wchodzić nie tylko humaniści, ale i przedstawiciele innych dziedzin — technicznych, medycznych i przyrodniczych, nie tylko ze względu na potrzeby tych właśnie nauk. Nie doceniana jest zupełnie rola np. pism popularnonaukowych przełomu XIX i XX w. Pisma typu „Wszechświat”, „Przegląd Pedagogiczny” czy np. znakomity „Dodatek Naukowy do Przeglądu Tygodniowego” spełniały rolę uniwersytetów powszechnych dla kilku pokoleń inteligencji w warunkach zaboru rosyjskiego, a zasilane były piórami luminarzy nauki polskiej. Wydaje się, że działająca od niedawna Komisja Historii Prasy przy Komitecie Nauk Historycznych byłaby właściwym organem dla podjęcia prac koordynacyjnych w zakresie bibliografii zawartości czasopism. A jest to pilne zadanie lat osiemdziesiątych.